

Oilaning tarixiy rivojlanishi va bola tarbiyasidagi ijtimoiy psixologik o‘rni

Guzal Xolmuhammad qizi Rustamova
Namangan davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Maqola qadimgi sharq va g‘arb mamlakatlarining huquqiy normalari asosida oila va nikoh institutlarining shakllanish jarayonining ba’zi jihatlarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Oila- muhim ijtimoiy tuzilma bo‘lib, uning a’zolari bir-biriga nikoh, qon-qarindoshlik aloqalari bilan bog‘langan bo‘ladi. Oila, shuningdek, insonning birinchi jamiyatga kirish nuqtasi bo‘lib, u yerdan u ta’lim, axloqiy qadriyatlar hamda ijtimoiy me’yorlar va hayotiy tajriba oladi. Oila bolalar tarbiyasida, shaxsiy va ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada xususan, oilaning ijtimoiy institut sifatidagi xususiyatlari, nikohning jamiyat, farzand ijtimoiy psixologik hayotidagi o‘rni yoritib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: jamiyat, oila, farzand, qadriyat, insoniylik, rivojlanish, ijtimoiy muammo, steriotip

Historical development of the family and its socio-psychological role in child upbringing

Guzal Kholmuhammad kizi Rustamova
Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: The article is dedicated to analyzing certain aspects of the process of forming the institutions of family and marriage based on the legal norms of the ancient East and West. The family is an important social structure, the members of which are connected by marital and blood relationships. The family is also the first point of entry into society, from which a person receives education, moral values, as well as social norms and life experience. The family plays an important role in the upbringing of children, as well as in the development of personal and social skills. This article particularly focuses on the characteristics of the family as a social institution, as well as the role of marriage in society and its impact on the socio-psychological life of children.

Keywords: society, family, child, values, humanity, development, social issue, stereotype

KIRISH

D.D.Petsa. "Qadimgi Sharq davlatlarining huquqi asosida oilaviy munosabatlarning o'ni mislsizdir",-deb aytib o'tgan.

Shu o'rinda, qadimgi dunyo va ayniqsa qadimgi sharq jamiyatlarining oilaviy-munosabatlar masalasi doimo ichki va xorijiy tadqiqotchilarning diqqat markazida bo'lib kelganligi ta'kidlanadi. Ushbu ilmiy ma'lumot to'liq ravishda tushunarli, chunki oilaning shakllanishining mohiyatini aniqlash, ushbu ijtimoiy fenomenning evolyutsiyasiga ta'sir etuvchi omillarni, shuningdek, jamiyatning har bir bosqichidagi rivojlanish darajasiga muvofiq oilaviy munosabatlarni huquqiy tartibga solish zarurati mavjud edi. Shu bilan birga, nemis kelib chiqishiga ega mashhur amerikalik faylasuf Feliks Adlarning fikriga qo'shilmaslik mumkin emas: "Oila - bu jamiyatning miniaturasi bo'lib, uning yaxlitligiga butun insoniyat jamiyatining xavfsizligi bog'liq".

Kengroq kontekstda, oila va nikohning amalga oshirilishi, ya'ni, bu institutlar jamiyatning rivojlanish darajasiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lgan dinamik ijtimoiy institutlar. Shuning uchun, ularning shakli va mazmuni jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarning xususiyatlariga mos bo'lishi kerak, bu o'z navbatida jamiyatning uyg'un rivojlanishini ta'minlaydi.

Oila va nikoh masalasi milliy va xalqaro tadqiqotchilar tomonidan har doim e'tiborga olinib kelgan, chunki oila institutining paydo bo'lishining mohiyatini aniqlash, uning rivojlanishining omillarini va bu jarayonni huquqiy tartibga solishning optimallashtirish yo'nalishlarini o'rganish muhimdir. Ushbu kontekstda, qadimgi Sharq jamiyatlarida oilaviy-nikoh munosabatlarning evolyutsiyasida qanday qonuniyatlar mavjudligi va bu jarayonning ayrim mahalliy tsivilizatsiyalarda qanday o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgani haqida savollarga javob berish muhimdir.

Qadimgi Sharq davlatlarining rivojlanishi, tsivilizatsiyaning keyingi bosqichlariga o'tish jarayonida, ijtimoiy munosabatlarning bu segmentini huquqiy tartibga solish bilan bog'liq ko'plab masalalarni ko'rsatadi. Ushbu masalalar, ayniqsa, oilaviy-nikoh munosabatlaridagi ba'zi qonuniyatlar va o'ziga xosliklarni aniqlashda muhim ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Buning natijasida, ushbu masalalarni kengroq kontekstda tushunishga yordam beradigan kalitni topish mumkin. Shunday qilib, shunday ilmiy izlanishlarning dolzarbligi yaqqol ko'rinib turibdi.

Shu o'rinda, qadimgi sharq davlatlaridagi oilaviy-nikoh munosabatlari masalasi turli davrlarda va turli yo'nalishlarda ilmiy tahlil qilinganligi ta'kidlanadi. Ushbu mavzu bo'yicha bir qancha taniqli huquqshunolar tomonidan ilmiy ishlar olib borilgan, jumladan B.Y.Tishchik, M.M.Straxov, V.P.Glinyany, O.O.Shevchenko, V.S.Makarchuk, G.I.Trofanchuk kabi olimlar.

Shuningdek, shu mavzu bo'yicha ingliz tilida nashr etilgan manbalarda qiziqarli faktlar va xulosalar mavjud. Bunday ma'lumotlar, xususan, I.I.Dakhning "Davlat va huquq tarixi" nomli qo'llanmasida to'plangan [2].

Bundan tashqari, qadimgi sharq jamiyatlarida oila institutining shakllanishi va rivojlanishiga ta'sir ko'rsatgan omillarni aniqlash, hamda shu bilan birga, bu sohada yuzaga kelgan o'ziga xosliklar va qonuniyatlarni tushunish juda muhimdir. Bunday yondashuv, shubhasiz, oilaviy-nikoh munosabatlarining shakllanish bosqichida yuzaga kelgan xususiyatlarni va qonuniyatlarni aniqlash imkonini beradi. Bu esa, aynan, bizning maqolamizning asosiy maqsadidir.

Oilaning shakllanishi, avvalo, biologik ehtiyojlardan kelib chiqqan. Qadimgi jamiyatlarda, oila ko'proq ishlab chiqarish va yashash uchun zarur bo'lgan resurslarni to'plash va taqsimlash vazifasini bajargan. Oila tuzilmasi ko'proq katta oila (ot-onalar, bolalar, bobolar) sifatida mavjud bo'lib, ularning asosiy maqsadi iqtisodiy va ijtimoiy resurslarni taqsimlash va oilaviy ahvolni barqarorlashtirish, naslni himoya qilish edi. Bu davrda oila institutining huquqiy va axloqiy me'yorlari ko'proq oilaning iqtisodiy va ishlab chiqarish faoliyatlariga qaratilgan.

Oilaning bola tarbiyasidagi ijtimoiy-psixologik o'rni nihoyatda bemisldir. Oila, shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishda birlanchi va eng asosiy institutdir. Oilada bola axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy me'yorlar, hissiy-emotsional aloqalar va shaxsiy sifatlarni o'zlashtiradi. Bu jarayon, asosan, ota-ona, qon-qarindoshlar va boshqa oila a'zolarining o'zaro munosabatlari hamda tarbiya metodlariga bog'liq bo'ladi.

Bola oilada o'zining psixologik rivojlanishining asosiy bosqichlarini bosib o'tadi. Ota-ona va boshqa oila a'zolari bolaga nafaqat ma'lum bir bilimlarni, dunyoqarashni, balki hissiy-alohaviy va ijtimoiy ko'nikmalarni ham o'rgatadi. Oiladagi ijtimoiy-psixologik muhit bolaning xarakter xususiyatini shakllantiradi. Masalan, bolaning o'zini va o'zgalarni hurmat qilish, boshqalar bilan muloqot qilish va jamiyatda o'z o'rnini topish kabi jarayonlar oilada tarkib topadi.

Xulosa. Bola tarbiyasida ijtimoiy muhitning ham ahamiyatini ta'kidlab o'tmoq zarur. Oila bolaning o'zi uchun yaratilgan muhitdan, uning psixologik holatidan va ot-onalarining o'zaro bir-biriga munosabatlaridan ta'sirlanadi. Misol tariqasida, oila ichidagi ishonchli muhit bolaning o'zini xavfsiz his qilishini ta'minlaydi, ushbu jarayon esa uning ijtimoiy va hissiy rivojlanishiga yordam beradi. Shu bilan birga, oilaviy mojarolar va ijtimoiy stresslar bolaning psixologik holatiga katta salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Oila insoniyat tarixidagi eng muhim va zaruriy institutlardan biridir va uning tarixi jamiyatlarning o'zgarishi bilan chambarchas bog'liqdir. Oila institutining rivojlanishi va taraqqiy etishi jamiyatning iqtisodiy, siyosiy va madaniy kontekstiga qarab o'zgarib turadi. Farzand tarbiyasidagi oila rolini e'tiborga olgan holda, uning ijtimoiy-psixologik ta'siri nafaqat bolaning shaxsiy rivojlanishi, balki jamiyatning umumiy holda rivojlanishi uchun ham muhimdir. Shu sababdan ham oila va uning a'zolarining o'rtasidagi munosabatlar, oilaviy tarbiya metodlari va psixologik

muhitning ta'siri jamiyatda barqarorlik va rivojlanishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. пособие. - СПб.: Речь, 2019
2. G'oziyev.E.G. Ijtimoiy psixologiya. - Toshkent., 2020. 4. Karimova.V.M. Sotsiyal psixologiya- Toshkent., 2022.
3. qizi Rustamova, G. Z. X. (2024). Boshlangich sinf o 'quvchilarining maktabga intellektual tayyorgarlik muammosi. Science and Education, 5(5), 331-335.
4. Go'Zal Xolmuhammad Qizi Rustamova, & Azimaxon Odiljon Qizi Kamolova (2025). Nosog'lom oila muhitida voyaga yetayotgan bolalarda ijtimoiy adaptatsiya muammosining psixologik xususiyati. Science and Education, 6 (2), 301-305.
5. Azimaxon Odiljon Qizi Kamolova, & Go'Zal Xolmuhammad Qizi Rustamova (2025). Pedagoglar faoliyati jarayonida salomatlik madaniyatining ahamiyati va o'rni. Science and Education,
6. Dilshoda, I., & Oribboeva, D. D. (2024). AUTIZM NAMOYON BOLISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Journal of new century innovations, 63(3), 74-77.
7. Oribboyeva , D. (2024). BULLING O'SMIRLARDA DOLZARB MUAMMO SIFATIDA. Universal Xalqaro Ilmiy Jurnal, 1(12), 115–117. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/universaljurnal/article/view/58095>
8. Dilafruz Dadamirzaevna Oriboyeva, Renata Anatolyevna Rafikova O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limni joriy etishning xususiyatlari // Fan va ta'lim. 2024 yil. 6-son. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-vnedreniya-inklyuzivnogo-obrazovaniya-v-respublike-uzbekistan> (kirish sanasi: 22.03.2025).6 (2), 329-
9. Saidbek Dilmurod O'G'Li Aliqulov, & A.O.Kamolova (2025). Talabalar salomatligini saqlashda pedagogik faoliyatning ahamiyati. Science and Education, 6 (2), 313-319.